

# Franckesche Stiftungen zu Halle

## D. Martini Lutheri Catechismus Minor, Germanico - Polonico - Lithvanico-Latinus

Luther, Martin  
Königsberg, 1709

VD18 1343845X

Das fünffte Stück des Catechismi. Das Sacrament des Altars.

---

### Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle ([studienzentrum@francke-halle.de](mailto:studienzentrum@francke-halle.de))

### Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle ([studienzentrum@francke-halle.de](mailto:studienzentrum@francke-halle.de))

[urn:nbn:de:gbv:ha33-1-194675](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:gbv:ha33-1-194675)

Das fünffte Stück **QUINTA PARS**  
des Catechismi. Catechismi.

Das Sacrament **SACRAMEN-**  
des Altars. **TUM ALTARIS.**

Was ist das Sacrament *Quid est sacramentum*  
des Altars? *Altaris?*

Es ist der wahre Leib *Sacramentum Altaris*  
und Blut unsers HERN *est verum corpus, & ve-*  
**JESU** Christi / unter *rus sanguis Domini nostri*  
dem Brodt und Wein / *Jesu Christi, sub pane &*  
uns Christen / zu essen *vinó, nobis Christianis,*  
und zu trincken / von *ad manducandum ac bi-*  
Christo selbst eingesetzt. *bendum, ab ipso Christo*  
*institutum.*

Wo stehet das geschrie- *Ubi hoc scriptum*  
ben? *est?*

So schreiben die heiligi- *Sic scribunt Sancti*  
gen Evangelisten / Mat- *Evangelistæ, Matthæus,*  
thæus / Marcus / Lucas / *Marcus, Lucas, & San-*  
und St. Paulus. *ctus Paulus.*

Unser HERR **JESUS** Christus / *Dominus noster*  
in der Nacht / da Er **JESUS CHRI-**  
verrahten ward / **STUS,** in eâ nocte,  
nahm *quâ traditus est, ac-*  
*cepit*

Piąta Szesti Ca-  
techizmu.

Światość Wie-  
cierzy Pańskię?

Co jest Światość Wie-  
cierzy Pańskię?

Jest prawdziwe  
Ciało y Krew Pana ná-  
szego JEZU Chrystá/  
pod Osoba Chleba y dānoje ir wyne mums  
Wina / nam Chrześcia-  
nom / ku Jedzeniu y Pięciu /  
od samego Pana Chry-  
stusa / ustanowiona.

Gdzież o tym napisano  
jest? Odpowiedź.

Tak pisa święci  
Ewangelistowie / S.  
Mattheus / Márk /  
Lukas / y S. Paweł.

Pan nasz JE-  
ZUS Chrystus /  
w ten Nocny / ktorey  
był wydan / wziął  
Chleb /

Penkta Dalis  
Katgismo.

Zokromentas  
Altoraus.

Kas esti Zokromentas  
Altoraus?

Esti tikras funas ir  
kraujas mušu Wiespa-  
ties JEZaus Kristaus  
y dānoje ir wyne mums  
Kriščzonims walgitu  
ir gertu nū Kristaus pa-  
ties ystatyras.

Kur tatai pa-  
rašyta?

Taip rašo šventieji  
Wanjelystai Moterus /  
Markse / Lukkas / ir S.  
Pawils.

Mušu Wiespa-  
tis JEZUS KRIS-  
TUS šitto nak-  
turroj tape iš  
S. jo būtas

nahm Er das Brodt / *cēpit panem, & post-*  
 dancket und brachs / *quam gratias egisset,*  
 und gabs seinen Jüngern / *fregit & dedit disci-*  
 und sprach : Nehmet *pulis suis, dicens: Ac-*  
 hin und esset / das *cipite, comedite, hoc*  
 ist mein Leib / der *est Corpus meum,*  
 für euch gegeben *quod pro vobis da-*  
 wird. Solches thut *tur, hoc facite in*  
 zu meinem Gedächtnis. *mei commemoratiō-*  
*nem.*

Desselbigen gleichen nahm Er auch *Similiter & post-*  
 den Kelch / nach dem *quam coenavit, ac-*  
 Abendmahl / dan- *ceptō calice, cum*  
 cket / und gab ihnen *gratias egisset, dedit*  
 den und sprach : *illis, dicens: Bibite*  
 Nehmet hin / und *ex hoc omnes, Hic*  
 trincket alle daraus / *calix Novum Te-*  
 dieser Kelch ist das *stamentum est in*  
 neue Testament in *meo Sangvine, qui*  
 meinem Blut / das *pro vobis effunditur,*  
 für euch vergossen *in remissionem pec-*  
 wird / *catō-*

Chleb/ a gdyż po-  
 dzieliwat/ iamat/ dekarwojo ir lauže  
 y dat Uczniom swo-  
 im/ mowiac: Bier-  
 żcie a pożywajcie/  
 To jest Ciało moje/  
 ktore za was wy-  
 dano będzie. To  
 czynicie na moje Pa-  
 miatke.

dūtas eme dūna/  
 dekarwojo ir lauže  
 bei dawo Pasunti-  
 niems sawa/ saky-  
 dams: Imkite ir  
 walgikite/ tatau esti  
 kūnas mano / kūr-  
 sai uż jus isdu-  
 dams yra. Tatau  
 darykite ant mano  
 atminimo.

Tymże obyczā-  
 iem gdy odwiecze-  
 rzał/ wziawszy Kie-  
 lich/ a podzielo-  
 wawszy/ dat im/  
 mowiac; Bierżcie  
 a pynicie z tego wśy-  
 sch/ Ten Kielich jest  
 nowy Testament/  
 we Krwi mojej/ kto-  
 ra za was rozlanā  
 będzie na Odpu-  
 ścienie

Szitagi budu po-  
 weczeres/ eme Ky-  
 lika dekarwojo / ir  
 dawo jiems ta/ sa-  
 kydams: Imkite  
 ir gerkite wśsi is  
 to/ bitas Kylikas esti  
 Naujas Testamen-  
 tas maname frau-  
 žie / kūrś uż jus  
 praliejiams yra/ ant  
 atleidimmo grieku.  
 I v      Ta-

wird/zur Vergebung  
der Sünden: Sol-  
ches thut/ so oft ihrs  
trincket / zu meinem  
Gedächtniß.

Was nützt denn solch Es-  
sen und Trinken?

Das zeigen uns diese  
Wort an:

Für euch gegeben  
und vergossen/ zur  
Vergabung der  
Sünden.

Nemlich / daß uns im  
Sacrament/ Vergebung  
der Sünden/ Leben und  
Seligkeit / durch solche  
Wort / gegeben wird:  
Denn wo Vergebung der  
Sünden ist/da ist auch Le-  
ben und Seligkeit.

Wie kan leiblich Essen  
und Trinken solche grosse  
Dinge thun?

Essen

catórum: Hoc fa-  
cite quotiescunque  
biberitis, in mei com-  
memoratióem.

*Quid verò prodest, sic  
comedisse & bibisse?*

*Id indicant nobis hæc  
verba:*

*Pro vobis datur  
& effunditur, in re-  
missiōem peccatō-  
rum.*

*Nempe quòd nobis  
in Sacramento, condo-  
natio peccatōrum, vita  
& iustitia, per hæc ver-  
ba, tribuantur: Ubi  
enim remissio peccatō-  
rum est, ibi est & vita, &  
iustitia.*

*Què potest corporális man-  
ducatio tam magnum  
quid efficere?*

Man-

heze  
To  
pie  
je

Co 3  
we

swia

wn  
roz  
heze

Zu  
tey s  
nie  
Zbar  
Sto  
gdz  
Grz  
Zyw

Jako  
nie y  
ti

szczenie Grzechow / Tatai danykite / Kieś  
 To czynicie / ilekroć kartu gersite ant ma-  
 pic bedzicie / na mo- no atminnimmo.  
 je Pamiatke.

To za Pozytek czyni ta- Kokiegi nauda dūst si-  
 we Jedzenie y Picie? tokjai walgimas ir  
 Odpowiedz. gerimas?

To nam pokazuja y Tai rodo mums sitrie  
 świadcza to Słowa: jodzei?

Za was Ciało Uż jūš iškūdamis  
 wydane / y Krew ir praliejiamis / ant  
 rozlana / na Odpu- atleidimmo grieku.  
 szczenie Grzechow.

Zwłaszcza / yż nam w Tatai esti / jog mums  
 tey swiatości / Odpuszcze. Jokromente atleidimo  
 nie Grzechow / Żywot y mas grieku / gywata ir  
 zbawienie / przez takowe Iſganimas per totius.  
 Słowa / dane beda: Bo zodzus dūdama yra:  
 gdzie jest Odpuszczenie Nesa tur atleidimmas  
 Grzechow / rām też jest grieku yra / cia yra  
 Żywot y Zbawienie. gywata ir Iſganimas.

Jakoż może cielesne jedze- Kaip gal kuniſktas wal-  
 nie y Picie takowe wiel. gimas ir gerimas totius  
 kie Rzeczy uczynić? didzus daitus da-  
 Odpowiedz. ryti?

Jes

Wal.

Essen und Trincken / thuts freylich nicht / sondern die Wort / so da stehen: Manducare ac bibere quidem non efficiunt, sed illa verba, quae hic stant:

Für euch gegeben und vergossen / zur Vergebung der Sünden. Pro vobis datur & effunditur, in remissionem peccatorum.

Welche Wort sind neben dem leiblichen Essen und Trincken / als das Hauptstück im Sacrament: Und wer denselben Worten gläuber / der hat was sie sagen / und wie sie lauten / nemlich: Quae verba sunt circa corporalem hujus cibi & potus participationem, tanquam caput & summa in Sacramento: Et qui fidit his verbis, ille habet, quod dicunt, ac sonant, nempe:

Vergabung der Sünden. Remissionem peccatorum.

Wer empfähet denn solch Sacrament würdiglich? Quis autem utitur hoc Sacramento dignè?

Fasten und leiblich sich bereiten / ist wol eine feine äußerliche Zucht; Aber Jejunare, & corpus suum preparare, est quidem bona & externa disci-

Jedzenie y Picié iście tego nie czyni/ alete Słowá. y Obietnice / Ktore tam stoja: Walgimas ir geri-  
mas kas tiesa tai nedaro  
bet tie žodžei Kurrie gja  
sto:

**Ža was Gialo** Už jus išuddams  
wydane / y Krew ir praliejams / ant  
rozłana / ná Odpu- atleidimmo grieku.  
szenie Grzechow.

Ktore to Słowá sa Kurrie žodžei pagal  
przy cielesnym Jedzeniu kuniska wolgima ir ger-  
y Piciu / jáko główna rima yra kaip wirausias  
Česći w swiatosci. 2) dalykas žokromente: Ir  
kto tym Słowom wierzy kurs tiems žodžiams  
ten ma co one mowia á tit/ tas tur ta jie sako ir  
obietuja/ y jáko brzmia/ žado/ tatai esti:  
y co w sobie žamykaja/  
žwłafszá:

**Odpuszczenie Grze- Atleidimma grie-**  
chow. fu.

Ktož tedy takowa Swia- Kursai-gi pri-imma ta  
rość godnie przyimuje? žokromenta wer-  
Odpowiedz. tingay?

Pościć y cielesnie sie ku Pastnikauti/ ir kuno  
remu przygotowac/ jest sawa prowti yra tiesa  
iście dobry zwierzchny gražus wirsutinnis pri-  
Oby- si-tai-

der ist recht würdig und  
wol geschickt / der den  
Glauben hat an diese  
Wort:

Für euch gegeben  
und vergossen / zur  
Vergebung der  
Sünden.

Wer aber diesen Wor-  
ten nicht gläubet / oder  
zweifelt / der ist unwürdig  
und ungeschickt: denn das  
Wort / Für euch /  
erfordert eitel gläubige  
Herzen.

disciplina; at ille est ve-  
rè dignus ac probè pa-  
ratus, qui habet fidem  
in hæc verba:

Pro vobis datur  
& effunditur, in re-  
missionem peccatò-  
rum.

Qui verò his verbis  
non credit aut dubitat,  
ille est indignus ac im-  
paratus: quia hoc ver-  
bum, pro vobis,  
requirit omninò corda  
credentia.

## Der Morgen- Segen.

Des Morgens / so du  
aus dem Bette fährest /  
solt du dich segnen mit dem  
H. Creuße / und sagen:

Das walte Gott  
Vater /

## PRECATIO MATUTINA.

Manè cum surgis e  
lecto, signabis te signo  
sanctæ Crucis dicens:

In nomine Pa-  
tris

Obyczay; Ale ten jest prawni-  
wie godny / y dobrze ciktay wertingas / irger-  
przygotowany / Ktoiy ray prisi taises / kursai  
wierzy tym Słowom: rikkis ant su zodzju:

**Za was Ciąło** Uż jus isdubams  
wydane / y Krew ir praliejiams / ant  
rozlaną / nā Odpu- atleidimmo grieku.  
szenie Grzechow.

A kto tym Słowom O kurs fittiems zoda-  
nie wierzy / albo watpi- zems netil / arba abbes-  
ten jest niegodny ani joi / tas nerwertingas ir  
przygotowany. Bo to ne - pri - si - taises: nesa  
Słowo (**Za was**) po- tas zodis / Uż jus / nor  
żąda a chce mieć wszystko ciktay rikkincias sirdis.  
Sercą wierzące.

**Poranna Mo-**  
**dlitwa.**

Kāno gdy ztożā wsta-  
nieś / przeżegnay się  
Krzyżem świętym / mo-  
wias:

**W Imie Boga**  
**On-**

**Kyto meto Ze-**  
**gnone.**

Kyta meta / kada kuo  
lies is patalo / persi - zco-  
gnot swentu Krizumi  
sakydams:

**Warde Diemo**  
**El-**

Vater/ Sohn/ und tris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen!  
Heiliger Geist/ A-  
men!

Darauff kniend / oder  
stehend / sage den Glauben  
und Vater Unser: Wilt  
du / so magst du diß Ge-  
betlein darzu sprechen:

Deinde innitens geni-  
bus, vel stans, dicas Sym-  
bolum & Oratiōnem  
Dominicam: Si vis, po-  
tes & hanc precatiuncu-  
lam addere:

Ich dancke dir/  
mein Himmlischer  
Vater! durch JE-  
sum Christum dei-  
nen lieben Sohn/  
daß Du mich / diese  
Nacht / für allem  
Schaden und Ge-  
fahr behütet hast:  
und bitte dich / Du  
wollest mich / diesen  
Tag / auch behüten  
für Sünden und al-  
lem Ubel / daß dir alle  
mein

Gratias ago tibi,  
mi Pater coelestis!  
per JESUM CHRIS-  
tum, Filium tuum  
dilectum, quod me  
hac nocte, ab omni-  
bus incommodis ac  
periculis conserva-  
sti: Oro te, ut velis  
me, hac die, quo-  
que conservare à  
peccato & omni-  
bus malis, ut tibi o-  
mnia mea facta,  
atque

Spiri- Dncá / y Syná y Tetwo / Sunaus / ir  
 Duchá swietego / Dwases Szwentos-  
 Amen! ses / Amen.

geni- Potym klegzac albo sto- Po tñ klaupes arba  
 Sym- jac mow Wiare albo stacias / Wiera Briks-  
 ónem- Człotki Wiary Chrze- czonistka ir Malda Wies-  
 s, po- ścianstkiey / Modlitwe patistka galli satyri: jei  
 uncu- Pansta : A jeśli chceś / nori / galli ir se prideti  
 tedy możesz te Modlitwe maldele:  
 tu temu mowić:

tribi- Dziekuje tobie / Dekawoju taw/  
 estis! mon Dncze niebie-manas Tetwe Dan-  
 Chri- ski! przez JEzusa guiesis / per JEZU  
 aum- Chrystusa Syná KXJSEU / tawa  
 me- twego milego / njes miela Sunu / jog  
 nni- mie / ten Nocn / od tu mane se nakti ni  
 ac- wsystkich Szkod y wissu iskadu ir pif-  
 rva- Upadkow uchował tu priegadu apsau-  
 zelis- Prose cie / abyś gojesessi; ir prasau  
 quo- mie też tego Dniá taw / tu noretum-  
 á- uchować raczył od bei mane se Die-  
 nni- Grzechu y od wsze- no taipogi apsau-  
 i o- go Złego; Abyś sie goti ni grieku ir wis-  
 a, tobie wsystkie mo- so pifto / ydant taw  
 que- je G wissi

mein Thun und Le-  
ben wol gefalle.  
Denn ich befehle  
mich/ mein Leib und  
Seele/ und alles in  
deine Hände: Dein  
heiliger Engel sey  
mit mir/ daß der bö-  
se Feind keine Macht  
an mir finde/ Amen!

atque adeò tota vita  
benè placeant. Quia  
ego me, meumque  
corpus, & animam,  
ac omnia in manus  
tuas committo: Tuus  
Sanctus Angelus sit  
mecum, ne Diabolus  
ullum jus in me repe-  
riat. Amen!

Und alsdenn mit  
Freuden an dein Werk  
gegangen.

Postea alacriter ad  
studia tua acceden-  
dum.

### Der Abend- Gegen.

### PRECATIO Vespertina.

Des Abends/ wenn du  
zu Bette gehest/ solt du te  
dich segnen mit dem heili-  
gen Creuze/ und sagen:

Vesperì cum confers-  
cubitem, signabis te  
signò sanctæ crucis, di-  
cens:

Das

In

je U  
stef  
brge  
Me  
h T  
Nze  
je p  
swi  
cha  
aby  
Pr  
mie  
-A  
maß  
niekt  
ttora  
jato  
kazan  
ttore  
zenst  
W  
v  
späc  
Bry  
wiac

je Uczyński y też wśy- wiſſi mano darbai ir  
 ſtef żywot mon do- anwenimas ytiſtu.  
 brze podobat. Bo ja Neſa aſi padami ſa-  
 Wnie / Giało moje / we / mana funa ir  
 y Duſe / y wśyſtkie Duſe y tawo ran-  
 Rzeczy w Rece two- kaſ: Tawo ſwents  
 je polecam. Twon Angelas te eſſie ſu  
 ſwietny Anjot nie- manimi / ydant we-  
 chay bedzie ze mna / linas piſtaſis ne-  
 aby Diabel żadnego prietelus maces ant  
 Prawa a Mocy na manes neraſtu / A-  
 mie nie nałazi. Amen! men.

A tak potym z Weſelem Ir po to linſmas ſawo  
 maſ iſć do ſwey Prace / a darbop eit bei gieſme ne  
 niekiedy też y Pieſn nie- furre giedot / arba apie  
 ktora możeſ ſpietwac; deſimtis Diawo Priſa-  
 jako Dziesięciuro Przy ſimus / arba Kurraſp  
 kżanie Boże / albo ku kittosp tawo nobaznyſte  
 ktorey inſey cie Nabo- weda.  
 żeſtwo pobudzi.

**Wieczorna Mo-**  
 dlitwa.

Wiezor gdy idzieſ  
 ſpać / przeſęgnay ſie  
 Kryżem ſwietym / mo-  
 wiac:

W

**Wakaro Ze-**  
 gnone.

Wakara / gultu ei-  
 dams / perſięgnok S.  
 Kryżumi ir tak:

G

Wara.

Das walte Gott/ In nomine Patris,  
 Vater/ Sohn/ und & Filii, & Spiritus  
 Heiliger Geist/ Amen! Sancti, Amen!  
 men!

Darauf kniend/ oder Deinde innitens geni-  
 stehend/ sage den Glauben bus, vel stans, dicas Sym-  
 und Vater unser: Wilt bolum & Oratióem  
 du/ so magst du diß Ge- Dominicam: Si vis po-  
 heitlein auch darzu spre- tes & hanc precatiuncu-  
 chen: lam addere:

Ich dancke dir/ Gratiar ago tibi,  
 mein Himmlischer mi Pater coelestis!  
 Vater! durch JE- per JESUM CHri-  
 sum Christum deinen stum, Filium Tu-  
 lieben Sohn/ daß du um dilectum, quòd  
 mich/ diesen Tag/ me, hac die, gratuitâ  
 gnädiglich behütet misericordiâ custo-  
 hast: Und bitte dich/ divisti: Oro te, ut  
 du wollest mir verge- velis mihi condonâ-  
 ben alle meine Sün- re omnia peccâta  
 de/ wo ich unrecht mea, quæ injuste  
 gethan habe/ und perpetravi, velisque  
 mich/ diese Nacht/ me, hac nocte, tuâ  
 gnä- gra-

W Imie Bogá Barde Dietwo  
Dncá / y Syná / y Temo / Sunaus / ir  
Duchá swietego Dwases Szwentos-  
Almen! ses / Amen.

Potym kłeczac albo sto-  
jac mow Credo / albo Ar-  
tikuły Wiary nasze  
Chrześcianskie / y Mo-  
dlitwe Pánska. A jeśli  
chcesz / tedy możesz te Mo-  
dlitwe ku temu mowić:

Ant to Klaupes arba  
stacijas / Wiera Kristu  
czonista ir malda Wiesz-  
patista: Jei nori / gali  
ir še maldels prideti:

Dziękuję tobie Dekawoju / taw/  
moy Dncze niebie- manas Teme Dan-  
ski! przez JEzusa gui esis / per JEzu  
Chrystusa / Syná Kristu tawa miela  
twego miłego / yjes Sunu / iog tu mane  
mie / tego Dnia / we- še Diena maloney  
dle łaskawego Miło- apsaugojei; Ir mel-  
sierzdza twego strzedz dzu tawe tu roczy-  
raczyt. Proše cie / tumbei man atleisti  
abys mi odpuscił wissus mano grie-  
wszystkie Grzechy mo- kus / furrus netei-  
je / ktorem złosliwie sen padariau / ir  
popemnit. A yžebys mane še nakti  
mie G iij ma-

gnädiglich behüten. gratiâ benignè con-  
 Denn ich beschle servare. Quia ego me,  
 mich / meinen Leib meumque corpus &  
 und Seele/und alles animam, ac omnia  
 in deine Hände: in manus tuas com-  
 Dein heiliger Engel mitto: Tuus San-  
 sey mit mir/ daß der ctus Angelus sit me-  
 böse Feind keine cum, ne Diabolus  
 Macht an mir finde. ullum jus in me repe-  
 Amen! riat. Amen!

Und alsdenn flugs  
 und frölich eingeschlaffen.

Atque ita tandem se-  
 curè & tranquillé dor-  
 miendum.

### Das Bene- dicite.

### BENEDICTIO MENSÆ.

Die Kinder und Ge-  
 sinde sollen mit gefalteten  
 Händen / und züchtig  
 für den Tisch treten/ und  
 sprechen:

Pueri debent com-  
 plicatis manibus, mo-  
 destiam præ se ferentes,  
 ante mensam stare, ac  
 dicere:

Alle

Oculi

mie/ teny Nochn/ twa maloney apsaugo-  
 lasza dobrotliwie ti. Nesa aß padumi.  
 bronie raczyt. Bo sawe/ mana funa  
 ja Wnie / Cialo beiduse ir wiss y ta-  
 moje / y Duse / y wo rankas: Tawo  
 wshstkie Rzeczy w S. Angelas te esse  
 Rece twoje polecami: su manimi / ydant  
 Twoy swi ty Anjot welinas piftosis ne-  
 niechay bedzie ze prietelus/ newienos  
 mna/ aby Diabel maces ant manes  
 żadnego Prawa a negautu Amen!  
 Nochna mienienaz-  
 lazt/ Amen!

U tak mozesz bezpiec-  
 nie y wesolo zasnac.

Po-gi to linksmay us-  
 simit.

### Benedicite.

Dziatki y Czeladz maja  
 zlozywszy Rece ugcimie  
 przed stol przystapic/ y  
 mowic:

### Malda pirm Walgia.

Waikai ir seimyna tur  
 rankas su-si-eme grazei/  
 ties stallu patogey sto-  
 ties/ ir taipo tarti:

Oczy

Giv

Wissu

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                              |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p> <b>A</b>ller <b>A</b>ugen war-<br/> <b>t</b>en auf dich/ <b>H</b>Err!<br/> <b>u</b>nd du gibst ihnen<br/> <b>i</b>hre <b>S</b>peise zu sei-<br/> <b>n</b>er <b>Z</b>eit: Du thust<br/> <b>d</b>eine <b>H</b>and auff/<br/> <b>u</b>nd sättigest alles<br/> <b>w</b>as lebet/ mit <b>B</b>ol-<br/> <b>g</b>efallen.         </p> | <p> <b>O</b>culi omnium<br/> in te sperant, <b>D</b>O-<br/> <b>M</b>INE! &amp; tu<br/> das escam illorum<br/> in tempore oppor-<br/> tuno: <b>A</b>peris tu<br/> manum tuam, &amp;<br/> imples omne ani-<br/> mal benedictione.         </p> |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                                                                                          |                                                                                                              |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p> <b>D</b>arnach das <b>V</b>ater<br/> <b>u</b>nser/ und diß folgende<br/> <b>G</b>ebeht:         </p> | <p> <b>D</b>einde <b>O</b>rationem<br/> <b>D</b>ominicam, cum <b>O</b>ra-<br/> tionem sequenti:         </p> |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p> <b>H</b>Err <b>G</b>OTT<br/> <b>H</b>immlicher <b>V</b>ater!<br/> <b>s</b>egne uns/ und die-<br/> <b>s</b>e deine <b>G</b>aben/ die<br/> <b>w</b>ir von deiner mil-<br/> <b>d</b>en <b>G</b>üte zu uns<br/> <b>n</b>ehmen/ durch <b>J</b>E-<br/> <b>S</b>UM <b>C</b>hristum<br/> <b>u</b>n-         </p> | <p> <b>D</b>omine <b>D</b>EUS<br/> <b>P</b>ater cœlestis! be-<br/> <b>n</b>edic nobis &amp; his<br/> <b>d</b>onis, quæ de tuâ<br/> <b>l</b>argitate sumimus,<br/> <b>p</b>er <b>J</b>ESUM <b>C</b>HRIS-<br/> <b>T</b>UM <b>D</b>OMI-<br/> <b>N</b>UM         </p> |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Oczy wſzystkich w Wiſſu Alſis liauf  
 tobie duſaja/ Panie! tawes Wieſpatie/  
 a ty im dawaj Po: ir tu dudi jiemus pe-  
 ſarm ich/ Gzaſu po: nuſſla ju ſawu czie-  
 trzebnego: Stwar: ſu: tu atwerri ta-  
 żaſ ty Reke twoje/ wa doſne ranka/ ir  
 y naſycaſ wſelkie poſotini wiſſus gny-  
 Zwierze Pożegná: wus ſu tawo perze-  
 niem twoim. gnojimu.

Potym mája mowić Po to Tewe muſi /  
 Modlitwe Pánſka / y bei ſe ſekaneze malde-  
 naſladujaca Modlitwe: le:

Panie Boże Dy: Wieſpatie Die-  
 cze Niebieſki! poze: we / Dangui eſſis  
 gnan naſ y te Dá: Tewe / perzegnoſ  
 ry/ ktore z twojey muſ/ ir ſittas ta-  
 Szczodroblivoſci wo dowanas/ fur-  
 pożywac mamy / rias meſ iſ tawo  
 przez JEZUSA doſnos gerybes ſa-  
 I H X J E S U S A weſp priimmam/ per  
 Pá: G v JE-

unsern **HERREN**. **NUM** nostrum. A-  
men! men!

**Das Gratiar.** **GRATIA-**  
**RUM ACTIO.**

Also auch nach dem  
Essen/ sollen sie gleicher  
weise thun/ züchtig und  
mit gefalteten Händen  
sprechen:

Dancket dem  
**HERREN**/ denn Er  
ist freundlich/ und  
seine Güte währet  
ewiglich/ der allem  
Fleische Speise gibt/  
der dem Viehe sein  
Futter gibt/ den jun-  
gen Raben/ die Ihn  
anruffen: Er hat  
nicht Lust an der  
Stärke des Rosses/  
noch Gefallen an je-  
man-

Sic quoque post ci-  
bum sumptum, debent  
ad eum modum mo-  
destè complicatis mani-  
bus dicere:

Confitemini **DO-**  
**MINO**, quoniam  
bonus, quoniam in  
secula misericordia  
ejus, qui dat ju-  
mentis escam ipso-  
rum, & pullis cor-  
vorum, invocanti-  
bus eum: Non in  
fortitudine equi vo-  
luntatem habebit;  
neque in tibiis vi-  
ri beneplacitum est  
Do

A- Pána nášego. A- Jezú Kristu musu  
men! Wiespat / Amen!

## Gratias.

Takže tež po Požy-  
waniu Pokornow masa  
ná tenže sposod uczynie  
y ucziowie složywszy  
Rece mowić:

Dziękuję Pá-  
nu / bo on dobry  
jest / y Miłosierdzie  
jego trwa ná Wie-  
ki / Ktory dawa Po-  
farm wśelkiemu  
Stworzeniu / Ktory  
dawa Bydlu Po-  
farm jego / y Krucze-  
tom wzrywajacym  
jego: Nie w Moc  
Konstien będzie sie  
Pan Kochat / ani w  
Goleniach Mestich  
będzie

## Malda po Walgia.

Taipo tur po Walgia  
tū jan budu patogey su  
q-eme rankas tarti:

Defawokit Wies-  
paczui / nesa jis gra  
geras / ir jo gerybe  
patent amžinan fur-  
sai dišt penuskla  
suttweri-  
mui / kursai dišt pa-  
šarabandai ir War-  
niškėziems prašan-  
tiems jė: jis ne pa-  
si mekšt syla žirgo/  
nei jiam lubu gra  
staib-

mandes Beinen. Domino. Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis, qui sperant super misericordiam ejus.

Darnach das Vater unser/ und diß folgende Gebet: Deinde Orationem Dominicam, cum Oratione sequenti: 1

Wir danken dir  
**HERR GOTT**  
 Himmlischer Vater!  
 durch **JESUM** Christus  
 unsern **HERRN**/  
 für alle deine Wohl-  
 thaten/ der du lebest  
 und regierest in E-  
 wigkeit/ A-  
 men!

Gratias agimus ti-  
 bi Domine **DEUS**  
 Pater coelestis! per  
**JESUM** Christum  
 Dominum nostrum,  
 pro universis benefi-  
 ciis tuis, qui vivis &  
 regnas in secula se-  
 culorum, A-  
 men!

Die

ELE

bedzie sie mu dobrze staibjei Wyro. Bet  
 podobalo. Dobrze tais Wießpatis meß-  
 podoba sie Panu sta / kurrie jo bijos /  
 nad bojacemi sie go / ir ant jo gerybes nu-  
 y w tych ktorzy Na- si-tik.  
 dzieje maja w Mi-  
 losierdziu jego.

Potym maja mowic Po tos Tewe musu/  
 Modlitwe Panska y na- bei se sekancze Malda:  
 sladujaca Modlitwe:

Dziekujemy tobie Dekawojiam tam  
 Panie Boze Onyze Wießpatie Dieme  
 nas niebieski! przez Tewe / per IESU  
 Iezusa Chrystusa KRISTU musu  
 Pana naszego / za Wießpati uz wissas  
 wysstie Dobro-tawo gerybes ir do-  
 dzienstwa twoje / kto- wanas / kursai tu  
 ry zywies y krolujes ghywnni ir karalau-  
 na Wieki wiekow / ji Amzinan A-  
 men!

Ta-

Nam-